

Advies over studentenmobiliteit

Advies over studentenmobiliteit

Inhoud

1	Situering.....	3
2	De internationale maatschappij	3
3	Het internationale hoger onderwijs	4
4	Het belang van mobiliteit	5
5	Mobiliteit in het Bolognaproces.....	6
6	Verhoogde studentenmobiliteit dankzij het Bolognaproces?.....	6
6.1	Gegevensverzameling.....	6
6.2	Beschikbare gegevens voor Vlaanderen	7
6.2.1	Erasmus.....	7
6.2.2	Inkomende diplomamobiliteit.....	7
6.3	Beschikbare gegevens voor de Bolognalanden.....	8
7	Waarom blijft de groei in mobiliteit voorlopig beperkt?.....	8
7.1	Potentieel	8
7.2	Drempels voor mobiliteit.....	9
7.2.1	Vlaamse studie.....	9
7.2.2	Internationale gegevens	9
7.3	Kansengroepen.....	10
8	Het streefcijfer van 20%	10
8.1	Algemeen.....	10
8.2	Voorstel voor invulling van de 20%.....	11
9	Hoe mobiliteit stimuleren: aanbevelingen	13
9.1	Een adequaat beleid	13
9.1.1	Internationaliseringsbeleid.....	13
9.1.2	Informatieverstrekking	14
9.1.3	Adequate gegevensverzameling	15
9.1.4	Visitatie en accreditatie	15
9.2	Adequate financiering.....	16
9.2.1	Structurele financiering van de instellingen	16
9.2.2	Europese kaderprogramma 'Een Leven Lang Leren'	16
9.2.3	Mobiliteitsfonds	17
9.2.4	Meeneembaarheid van studiefinanciering	17
9.2.5	Degressieve beurzen	18
9.2.6	Bijkomende beurzen in het kader van instellingsakkoorden	18

9.3	Sociale randvoorwaarden.....	18
9.4	Academische randvoorwaarden	19
9.4.1	Academische flexibiliteit	19
9.4.2	Adequate structuren.....	19
9.4.3	Adequate begeleiding.....	19
9.4.4	Goede vreemdetalenkennis.....	20
9.4.5	Transparante afspraken over erkenning	20
9.5	Specifieke aandachtspunten	20
9.5.1	Kansengroepen.....	20
9.5.2	Stages.....	21
10	Conclusie.....	22

1 Situering

Op 12 maart 2010 keurden de ministers van Onderwijs van de 47 landen die nu aan het Bolognaproces deelnemen, de Verklaring Boedapest-Wenen goed en lanceerden ze officieel de Europese hogeronderwijsruimte. Het was de aanleiding voor de Raad Hoger Onderwijs om een stand van zaken van het Bolognaproces op te maken. De raad organiseerde hiertoe op 29 maart 2010 een Bolognacolloquium waaraan een 200-tal deelnemers uit het hogeronderwijsveld participeerden. Dit colloquium leverde een aantal interessante gegevens op, vooral met betrekking tot studentenmobiliteit. De Raad Hoger Onderwijs besloot daarom hierover een advies op eigen initiatief voor te bereiden. De raad actualiseert in dit advies een aantal van de standpunten die hij ingenomen heeft in zijn advies van 11 maart 2008, *Randvoorwaarden voor internationale mobiliteit*.

Vanaf 1 juli 2010 neemt België het voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie op zich. De Raad Hoger Onderwijs stelt voor dat de Vlaamse onderwijsminister deze gelegenheid te baat neemt om Raadsaanbevelingen voor te stellen over studentenmobiliteit. De Raad Hoger Onderwijs geeft hiervoor in dit advies een voorzet.

Dit advies werd voorbereid door de werkgroep Internationaal hogeronderwijsbeleid, tijdelijk voorgezeten door Rudy Van Renterghem. De Raad Hoger Onderwijs besprak dit advies tijdens zijn raadsvergadering van 24 juni 2010 en keurde het eenparig goed in aanwezigheid van 17 stemgerechtigde leden.

2 De internationale maatschappij

Het Vlor-Bolognacolloquium van 29 maart 2010 zoemde in op de context waarin het hoger onderwijs van vandaag evolueert. De snel evoluerende maatschappij vraagt van het hoger onderwijs een antwoord op een aantal belangrijke internationale uitdagingen: de globalisering, de realisatie van de kenniseconomie en demografische trends zoals de veroudering van de maatschappij.

De kennismaatschappij van vandaag is per definitie internationaal, zowel vanuit economisch, politiek als sociaal-cultureel standpunt. Globalisering brengt een internationalisering van de productie en een toenemende mobiliteit van kapitaal met zich mee. Multinationale ondernemingen ontwikkelen activiteiten waar de productie onder de meest gunstige omstandigheden kan gebeuren. Zowel de tijdelijke als permanente arbeidsmobiliteit tussen landen en regio's neemt toe. Markten worden geliberaliseerd, handelsgrenzen afgebroken. Ook op politiek vlak, ontstaan er steeds meer internationale vormen van samenwerking tussen naties of staten. Beslissingen worden in sterke mate internationaal gestuurd, al worden ze vaak nog omgezet in nationale regelgeving. Onze samenleving is multicultureler geworden. Burgers moeten zich thuis voelen in een internationale context.¹

De uitdagingen die we hierboven vermelden, nopen het hoger onderwijs ertoe zich sterker te situeren in dit globale, Europese en mondiale verband. De realisatie van de Europese hogeronderwijsruimte (cfr. *Verklaring van Bologna*, 1999) werd precies ingegeven door een bezorgdheid over de Europese arbeidsmarkt en de concurrentiepositie van het Europese hoger onderwijs. De Europese hogeronderwijsruimte stelde zich als doel de internationale competitiviteit en de aantrekkelijkheid van het Europese hoger onderwijs te verbeteren en de

¹ Vlaamse Onderwijsraad. Algemene Raad. 20 december 2007. *Naar een sterkere internationalisering van het Vlaamse onderwijs*.

mobiliteit en inzetbaarheid van hogescholenden op de internationale arbeidsmarkt te garanderen.

Ook het Vlaamse hoger onderwijs staat nog voor een heel aantal uitdagingen.² De hogeronderwijsuitstroom kende een vrij belangrijke groei, maar Vlaanderen mag zijn voorsprong in hogescholendheid niet kwijtraken. Meer en meer landen bereiken immers een vergelijkbaar scholingsniveau en hebben een hoge groei in hogescholendheid. Vlaanderen moet daarom zijn bestaand sociaal kapitaal valoriseren en de ontwikkeling van elk talent ondersteunen. De jeugdwerkloosheid in Vlaanderen groeit. Het is derhalve belangrijk dat de hogeronderwijskwalificatie door de arbeidsmarkt blijvend gevaloriseerd wordt. Het is aan het hoger onderwijs om de hogeronderwijskwalificatie zo relevant mogelijk in te vullen. Een internationale ervaring draagt bij tot de ontwikkeling van de kritische zin van studenten, de zin voor creativiteit en de zin voor ondernemen. Werknemers met een goed ontwikkelde kritisch denkvermogen vergroten hun kansen op de arbeidsmarkt.

3 Het internationale hoger onderwijs

Internationalisering van het hoger onderwijs heeft impact op de competenties van de lerenden, het curriculum, de professionalisering van docenten en het beleid. De Raad Hoger Onderwijs benadrukte in het verleden reeds dat internationalisering enkel ten volle kan gerealiseerd worden als door overheid, instellingen en associaties een echt internationaliseringsbeleid wordt gevoerd en uitgewerkt waarvoor voldoende mensen en middelen worden vrijgemaakt.³ Onder het Spaanse voorzitterschap, nam de Raad van Europa een aantal aanbevelingen aan over de internationalisering van het hoger onderwijs (11 mei 2010).⁴ Hierin wordt de noodzaak van internationalisering in de globaliserende maatschappij van vandaag benadrukt. Om dit te realiseren worden de landen van de Europese Unie uitgenodigd om:

- een echte internationaliseringscultuur in de instellingen hoger onderwijs uit te bouwen;
- de aantrekkelijkheid van de instellingen hoger onderwijs te vergroten;
- de bewustwording van de sociale verantwoordelijkheid van de instellingen hoger onderwijs te stimuleren.

De Europese Commissie wordt daarom uitgenodigd om:

- een internationale hogeronderwijsstrategie voor de Europese Unie uit te werken;
- ervoor te zorgen dat onderwijs- en onderzoeksmobiliteit in de EU en ruimer, deel uitmaken van deze strategie;
- verder internationale samenwerkingsverbanden te ondersteunen;
- uitwisseling van ervaringen en goede praktijkvoorbeelden te promoten.

De Raad Hoger Onderwijs onderschrijft deze doelstellingen.

² Toespraak Dirk Van Damme (OESO) op het Vlor-Bolognacolloquium van 29 maart 2010. *Vlaamse prioriteiten, Bologna en andere internationale beleidsuitdagingen op elkaar afstemmen*. Powerpoint beschikbaar via: www.vlor.be/bologna

³ Vlaamse Onderwijsraad. Raad Hoger Onderwijs. 11 maart 2008. *Randvoorwaarden voor internationale mobiliteit*.

⁴ Council of the European Union. 3013th Education, Youth and Culture Council meeting Brussels, 11th of May 2010. *Council conclusions on the internationalisation of higher education*.

Het Bolognaproces is een belangrijke stimulans voor de internationalisering van het hoger onderwijs. Het draagt bij tot de versterking van het hoger onderwijs en de realisatie van een democratisch, sociaal en innovatief hoger onderwijs dat een effectieve bijdrage levert aan de maatschappij en de kenniseconomie. Het Bolognaproces is op verschillende fronten succesvol geweest. Zo heeft het de afgelopen jaren zeker een bijdrage geleverd tot een verbetering van de kwaliteit van het Europese hoger onderwijs. Het is daarom belangrijk het streven van Bologna naar een democratische en kwaliteitsvolle Europese hogeronderwijsruimte, verder te stimuleren.

4 Het belang van mobiliteit

De Raad Hoger Onderwijs beschouwt mobiliteit als een essentieel onderdeel van internationalisering. Hij benadrukte dit reeds in zijn advies van 11 maart 2008 over de randvoorwaarden voor internationale mobiliteit. In een goed uitgebalanceerd mobiliteitsbeleid hebben instellingen, associaties en overheid een eigen verantwoordelijkheid. Het is belangrijk dat zij werken aan een overkoepelende visie over internationalisering, die gedragen wordt op alle echelons. De manier waarop instellingen, associaties en overheid met mobiliteit omgaan, moet passen in deze visie.

Mobiliteit is geen doel op zich, maar een doeltreffend instrument om betekenisvolle competenties te verwerven, te verdiepen of te verbreden. Mobiliteit stimuleert zo de kwaliteit van de opleidingen. De kennisuitwisseling met buitenlandse docenten en internationale studenten leidt tot nieuwe inzichten die de instelling hoger onderwijs zowel in wetenschappelijk onderzoek als in onderwijs kan aanwenden.

De academische meerwaarde door de interactie en samenwerking tussen instellingen, is essentieel voor curriculumontwikkeling en -vernieuwing. Mobiliteit van studenten, doctoraatsstudenten en personeel geeft bijkomende aanzetten voor curriculumvernieuwing en genereert aantrekkelijke programma's en een betere dienstverlening. Dit advies focust op studentenmobiliteit.

Via internationale mobiliteit kan de student ook nieuwe culturen ontdekken, zijn talenkennis uitbreiden en zijn maatschappijbeeld in een bredere context plaatsen. Dit alles draagt bij tot de persoonlijke ontplooiing, de sociale integratie en de sociale mobiliteit van het individu. Hij kan competenties ontwikkelen die noodzakelijk zijn om goed te functioneren in de globaliserende en multiculturele maatschappij van vandaag.

Men kan verschillende soorten mobiliteit onderscheiden: inkomende mobiliteit, uitgaande mobiliteit, horizontale mobiliteit (binnen het curriculum), verticale mobiliteit (binnen de BaMa-structuur), nationale mobiliteit (tussen instellingen in het eigen land), internationale mobiliteit (naar of tussen buitenlandse instellingen). Studenten kunnen in het kader van gestructureerde programma's (bijvoorbeeld de EU-mobiliteitsprogramma's, bilaterale culturele akkoorden, bilaterale akkoorden tussen instellingen, ...), al dan niet met een beurs, naar het buitenland trekken. Ze kunnen ook zonder beurs of omkadering naar het buitenland trekken voor een stage of een opleiding. Dit zijn de zogenaamde *free movers*. Tenslotte is er de credit- en diplomamobiliteit. Al deze vormen van mobiliteit kunnen elkaar aanvullen en versterken. De raad pleit voor een evenwicht tussen inkomende en uitgaande mobiliteit. Maatregelen die de inkomende mobiliteit van een bepaald land verhogen, zullen de uitgaande mobiliteit van een ander land stimuleren.

5 Mobiliteit in het Bolognaproces

In het Bolognaproces speelt mobiliteit een essentiële rol. In de realisatie van de Europese hogeronderwijsruimte, is mobiliteit van verregaand belang. Het wegwerken van de drempels voor de mobiliteit van studenten, docenten en onderzoekers was één van de oorspronkelijke actielijnen van de Bolognaverklaring van 1999. In de daarop volgende communiqués werd het belang van mobiliteit telkens onderstreept en de hieraan gekoppelde actielijnen verfijnd:

- Mobiliteit stimuleren *by overcoming obstacles to the effective exercise of free movement of learners, teachers, researchers and administrative staff* (Bolognaverklaring, 1999);
- De wereldwijde aantrekkelijkheid van Europese hogeronderwijssystemen verzekeren (Bolognaverklaring, 1999);
- Het belang benadrukken van de sociale dimensie van mobiliteit (Praag, 2001);
- De overdracht verzekeren van nationale studieleningen en studiebeurzen (Berlijn, 2003);
- De datacollectie over mobiliteit (en de sociale dimensie) verbeteren (Londen, 2007);
- Een streefcijfer vastleggen: in 2020 moet ten minste 20 % van de afgestudeerden in de Europese hogeronderwijsruimte een studie of stageperiode in het buitenland achter de rug hebben (Leuven/Louvain-la-Neuve, 2009).

6 Verhoogde studentenmobiliteit dankzij het Bolognaproces?

Het Londencommuniqué (2007) benadrukt het belang van mobiliteit als volgt:

Mobility of staff, students and graduates is one of the core elements of the Bologna Process, creating opportunities for personal growth, developing international cooperation between individuals and institutions, enhancing the quality of higher education and research, and giving substance to the European dimension.

Het Bolognaproces beoogt een verbetering van de mobiliteit binnen de Europese hogeronderwijsruimte. De vraag hierbij is of het Bolognaproces deze doelstelling bereikt heeft, of Bologna inderdaad de mobiliteit verhoogd heeft.

6.1 Gegevensverzameling

Het blijkt zeer moeilijk om over inkomende en uitgaande mobiliteit betrouwbare en vergelijkbare cijfers te verzamelen, die ook eenduidig te interpreteren zijn. De Raad Hoger Onderwijs stelde dit in 2008 reeds vast voor Vlaanderen.⁵ Dit blijkt vandaag nagenoeg onveranderd te zijn. Maar ook op het niveau van de Europese hogeronderwijsruimte, stelt men vast dat er onvoldoende betrouwbare gegevens beschikbaar zijn.⁶ De raad pleit daarom voor een correcte en eenduidige verzameling van gegevens op Vlaams en Europees niveau.

⁵ Vlaamse Onderwijsraad. Raad Hoger Onderwijs. 11 maart 2008. *Advies over de randvoorwaarden voor internationale mobiliteit*.

⁶ Zie Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS, Universiteit Twente). 2010. *The Bologna Process Independent Assessment. The first decade of working on the European Higher Education Area*; Eurydice. 2009. *Higher Education in Europe 2009: Developments in the Bologna Process*; European University Association (EUA). 2010. *Trends 2010: A decade of change in European Higher Education*.

6.2 Beschikbare gegevens voor Vlaanderen

Voor Vlaanderen zijn enkel gegevens over de Erasmusuitwisselingen en inkomende diplomamobiliteit beschikbaar. Deze gegevens geven aan dat dit soort van mobiliteit stagneert tot lichtjes stijgt. Algemeen wordt aangenomen dat andere soorten van mobiliteit verhogen, maar deze vaststelling wordt voorlopig niet bevestigd door exacte cijfers omdat deze cijfers niet centraal verzameld worden.

6.2.1 Erasmus⁷

Erasmus kent beurzen toe aan studenten die tussen drie en twaalf maanden gaan studeren aan een hogeronderwijsinstelling in een ander Europees land. Voorwaarde is wel dat deze instelling een partnerschap heeft met de thuisinstelling, waar de studenten overigens ook ingeschreven blijven. Er bestaan uiteraard afspraken over de erkenning van de studiepunten die tijdens het Erasmusverblijf worden behaald. De beurzen die binnen de studentenmobiliteit voor studiedoeleinden worden toegekend, worden deels door Europa en deels door Vlaanderen gefinancierd.

Het Erasmusprogramma staat daarnaast ook open voor studenten die aan een Vlaamse universiteit of hogeschool studeren, maar tijdens hun opleiding een stage in het buitenland lopen gedurende drie tot twaalf maanden. Indien de stage plaatsvindt in een van de dertig landen die participeren in Erasmus, kan een beurs worden aangevraagd die door Europa wordt gefinancierd.

In het academiejaar 2008-2009 vertrokken 2739 Vlaamse studenten voor een studieverblijf in het buitenland via Erasmus. Nog eens 504 studenten deden een stage (vroeger via het Leonardoprogramma) in het buitenland. In 2008-2009 waren 187.785 studenten ingeschreven met een diplomacontract in het hoger onderwijs⁸. Recente ramingen voorspellen voor het academiejaar 2009-2010 een lichte stijging van het aantal deelnemende studenten voor een studieverblijf en een stage tegenover het voorbije academiejaar. De definitieve cijfers zullen pas bij het afsluiten van dit academiejaar beschikbaar zijn.

Sinds het academiejaar 2007-2008 maken meer hogeschoolstudenten van Erasmus gebruik dan universiteitsstudenten. Zo benutten de hogeschoolstudenten vaker de mobiliteit voor stagedoeleinden.

6.2.2 Inkomende diplomamobiliteit

Tijdens het academiejaar 2008-2009 werden op 205.123 studenten met een diplomacontract in het hoger onderwijs 13.593 studenten geteld met een vreemde nationaliteit en 7.882 studenten met een voorgaand buitenlands diploma. Tijdens het academiejaar 2009-2010 (cijfers 21 mei 2010) werden op 220.112 studenten met een diplomacontract in het hoger onderwijs 15.821 studenten geteld met een vreemde nationaliteit en 8.984 studenten met een voorgaand buitenlands diploma.⁹ Dit is een lichte stijging.

⁷ Gegevens aangeleverd door het departement Onderwijs en Vorming.

⁸ Departement Onderwijs en Vorming. *Hoger onderwijs in cijfers 2008-2009*.

⁹ Cijfers aangeleverd door het departement Onderwijs en Vorming. Het grote verschil tussen de twee berekeningswijzen geeft aan dat deze gegevens niet helemaal betrouwbaar zijn. Instellingen beschikken wel over deze gegevens maar leveren ze niet of niet op dezelfde manier aan de DHO aan.

6.3 Beschikbare gegevens voor de Bolognalanden

Zowel het CHEPS (2010)¹⁰, Eurydice (2009)¹¹ als EUA (2010)¹² merken op dat de gegevens omtrent mobiliteit onvolledig zijn. CHEPS (2010) stelt dat algemeen genomen, alle cijfers over mobiliteit van vóór 1999, altijd lager zijn dan in 2007. Er lijkt vooral vooruitgang geboekt te zijn in diplomamobiliteit. Vóór 1999 lag de focus vooral op kortetermijncreditmobiliteit. Ook de inkomende mobiliteit van buiten Europa is toegenomen (vooral diplomamobiliteit naar “oude” Europese landen). De mobiliteitsstromen lopen vooral van Oost naar West. Diplomamobiliteit binnen de Europese hogeronderwijsruimte is met 4% gegroeid tussen 1999 en 2007. De gegevens voor creditmobiliteit blijken onvoldoende betrouwbaar voor conclusies, maar Erasmusgegevens tonen een groei aan, vooral dan van Oost naar West.

Eurydice (2009) benadrukt de grote verschillen tussen landen. Zo stelt Eurydice vast dat in 18 landen minder dan 3 % van de studenten in het buitenland ingeschreven is; terwijl er ook 10 landen van meer dan 10 % van de studenten internationaal mobiel is. Ook slagen sommige landen er goed in een evenwicht te vinden tussen inkomende en uitgaande mobiliteit, terwijl dit in andere landen maar matig tot slecht lukt.

EUA (2010) rapporteert een lichte stijging voor diplomamobiliteit en benadrukt ook het onevenwicht in mobiliteitsstromen tussen Oost en West. EUA merkt ook op dat mobiliteit in de (academische) bacheloropleiding een grote uitdaging blijft.

7 Waarom blijft de groei in mobiliteit voorlopig beperkt?

7.1 Potentieel

Hoeveel studenten hebben interesse in een buitenlands studieverblijf, maar vertrekken niet omwille van bepaalde drempels? De Vlaamse Bologna-experten voerden een onderzoek uit naar deze drempels voor studentenmobiliteit bij Vlaamse studenten. De voorlopige resultaten van deze studie (2010)¹³ geven aan dat:

- 30 % van de respondenten (8790) helemaal niet van plan is een buitenlandse studie of stage te volgen;
- 20 % nog twijfelt;
- 28% van de respondenten dit overwoog. Hiervan vertrekt slechts 9% effectief.

Ook de Studentenmonitor Vlaanderen 2009¹⁴ peilde naar de wens van studenten om naar het buitenland te gaan. Hieruit blijkt ongeveer de helft van alle studenten (universiteitsstudenten: 56%; hogeschoolstudenten: 49%) van plan is om in de toekomst nog (of nogmaals) naar het buitenland te gaan.

Heel wat studenten overwegen dus wel een buitenlands studieverblijf. Een aantal drempels houden hen hier.

¹⁰ Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS, Universiteit Twente). 2010. *The Bologna Process Independent Assessment. The first decade of working on the European Higher Education Area.*

¹¹ Eurydice. 2009. *Higher Education in Europe 2009: Developments in the Bologna Process.*

¹² European University Association (EUA). 2010. *Trends 2010: A decade of change in European Higher Education.*

¹³ Resultaten gepresenteerd op de studiedag van de Vlaamse Bologna-experten van 10 mei 2010.

¹⁴ Departement Onderwijs en Vorming. *Studentenmonitor 2009. Socio-economische kenmerken van studenten in het hoger onderwijs.*

7.2 Drempels voor mobiliteit

7.2.1 Vlaamse studie

De studie van de Vlaamse Bologna-experten (2010) levert volgende vaststellingen op:

- De voornaamste reden van twijfel is de financiële situatie en de (zelf ingeschatte) gebrekkige talenkennis;
- De drempels zijn zowel van studiegerelateerde (administratie, erkenning credits,...) als van persoonlijke aard (heimwee, ouders, relatie,...).

De factoren die de probabiliteit van internationaliseringsdeelname verhogen zijn:

- deelname aan internationaliseringsactiviteiten van de instelling (+20%);
- eerdere internationale ervaring (+7%);
- geen zorg over een kind (+7%);
- geen relatie (+7%).

Opmerkelijk is ook dat een derde van de studenten zegt geen interesse te hebben in de internationaliseringsactiviteiten van de instelling en 34% aangeeft niet te weten bij wie ze terecht kunnen voor informatie met vragen over internationalisering. De impact van de coördinator internationalisering op de beslissing om al dan niet naar het buitenland te vertrekken is relatief klein. Vooral ouders, vrienden en medestudenten spelen hierbij een rol. De stimulering en persoonlijke informatieverstrekking door docenten werken ook positief. Deze gegevens worden ook bevestigd door de resultaten van de Studentenmonitor 2009.

De Raad Hoger Onderwijs stelt ook vast dat studenten vooral vragen hebben bij het effect van een buitenlands studieverblijf op het behalen van credits en studieduurverlenging. Ook de Studentenmonitor 2009 geeft aan dat een mogelijke vertraging van de studie door veel studenten als een probleem wordt ervaren (hogeschoolstudenten: 34%; universiteitsstudenten: 37%) en dat ongeveer een derde van de studenten vindt dat een buitenlandverblijf hen geen voordeel voor hun studie biedt. Ongeveer een kwart van de studenten ervaart daarnaast het probleem dat een buitenlandverblijf niet in hun studieprogramma past en dat in het buitenland behaalde resultaten niet door hun instelling worden erkend.

7.2.2 Internationale gegevens

In de Bolognaruimte werd eveneens nagedacht over de drempels voor studentenmobiliteit. EUA (2010)¹⁵ geeft volgende drempels aan: visumproblemen, taalproblemen, gebrek aan financiële middelen, ontbreken van harmonisatie tussen de academische kalenders, begincompetenties, flexibele trajecten, erkenning.

Het probleem van erkenning van credits werd nader onderzocht door het International Exchange Erasmus Student Network (2009).¹⁶ Deze studie stelt vast dat één derde van de studenten die met een leerovereenkomst naar het buitenland vertrekt, toch geen volledige erkenning van de behaalde credits verkrijgt (30 % krijgt enkel een partiële erkenning en 4 % geen erkenning). De redenen hiervoor zijn vaak gerelateerd aan de studieresultaten van de student, of de onverenigbaarheid van de studieprogramma's, problemen met berekening van

¹⁵ European University Association (EUA). 2010. *Trends 2010: A decade of change in European Higher Education*.

¹⁶ International Exchange Erasmus Student Network. 2009. *Problems of Recognition in Making Erasmus*.

credits of organisatorische problemen. Men stelt hierbij slechts lichte verschillen vast tussen studiegebieden en geen verschillen tussen bachelor en master.

De derde editie van *Bologna with student eyes* (2009) focust op het probleem van de meeneembaarheid van beurzen en leningen en de financiële problematiek.¹⁷ De meeneembaarheid van beurzen en leningen is in heel wat landen nog steeds geen feit. Er blijven nog steeds nationale restricties bestaan, zeker wanneer studenten mobiel willen zijn voor langere periodes (een volledige opleiding in plaats van een jaar) of wanneer studenten naar niet-EU- of niet-Bologna landen willen. In Vlaanderen mag een student zijn beurs meenemen, op voorwaarde dat hij elders in een erkende instelling zal studeren en een erkend diploma zal verkrijgen. De meeneembaarheid vervalt echter wanneer de student buiten de Europese hogeronderwijsruimte wil studeren terwijl de gelijkaardige opleiding binnen de Europese hogeronderwijsruimte bestaat.

Dezelfde studie geeft ook aan dat mobiele studenten worden vaak geconfronteerd worden met extra financiële drempels: reiskosten, taallessen, verblijfkosten, hogere inschrijvingsgelden dan thuis. Vaak zijn de beurzen in eigen land al onvoldoende om de studiekosten te dekken. Door een verblijf in het buitenland moet de student soms zijn studentenjob opgeven. Ook de verschillen in levenskosten binnen Europa dragen bij tot de financiële problematiek. Studenten rapporteren eveneens problemen met inschrijvingsgelden, recht op werk, sociale voordelen of huisvesting.

7.3 Kansengroepen

Voor kansengroepen zijn de drempels voor mobiliteit zich nog hoger. Wanneer we enkel de gegevens voor studenten met een zwakke socio-economische achtergrond bekijken, dan tonen Europese gegevens aan dat zij minder deelnemen aan mobiliteit.¹⁸ De redenen hiervoor zijn dikwijls van financiële, maar ook van socio-culturele en socio-economische aard. Vaak zijn deze doelgroepstudenten honkvast. Weekendwerk of de studentenjob kunnen de oorzaak zijn, maar ook een minder ontwikkelde internationaliseringscultuur. Voor specifieke kansengroepen vormt het ontbreken van bijzondere ondersteuning (zoals doventolken, toegankelijkheid) ook een probleem wanneer zij hier geen beroep kunnen op doen in het gastland.

8 Het streefcijfer van 20%

8.1 Algemeen

Het communiqué van Leuven/Louvain-la-Neuve (2009) bepaalt dat in 2020, ten minste 20 % van de afgestudeerden in de Europese hogeronderwijsruimte een studie of stageperiode in het buitenland achter de rug moet hebben:

*In 2020, at least 20% of those graduating in the European Higher Education Area should have had a study or training period abroad.*¹⁹

¹⁷ European Students' Union. 2009. *Bologna with Student Eyes*.

¹⁸ Otero, M. & McCoshan, A. (2006). *Survey of the Socio-economic Background of Erasmus Students*. ECOTEC.

¹⁹ *The Bologna Process 2020 - The European Higher Education Area in the new decade Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28 - 29 April 2009.*

Dit streefcijfer moet de stagnerende mobiliteit in de Bolognaruimte stimuleren. In zijn advies over dit communiqué (9 juni 2009) toonde de Raad Hoger Onderwijs zich tevreden dat er eindelijk een concreet streefcijfer voor mobiliteit werd opgenomen. Hij merkte hierbij wel op dat dit cijfer werd uitgehold doordat het om een algemene benchmark voor de hele Europese hogeronderwijsruimte ging. Door het percentage over de totaliteit van de partnerlanden te bekijken, is geen enkel land echt verantwoordelijk. Bovendien stelde de raad vragen over de invulling van de te gebruiken definities.

De invulling van het streefcijfer mag geen loutere herdefiniëring van bestaande mobiliteit betekenen. Integendeel, het moet een voldoende grote uitdaging bevatten die studentenmobiliteit kan stimuleren. De raad wijst erop dat een verhoogde mobiliteit wel gepaard moet gaan met een weloverdacht mobiliteitsbeleid. De invulling van het streefcijfer mag ook niet voor verschillende interpretaties vatbaar zijn. De omschrijving moet gedragen en transparant zijn. De raad gaat hieronder in op huidige voorstel voor invulling van deze 20%.

8.2 Voorstel voor invulling van de 20%

De Bologna Follow Up Group (BFUG), die de implementatie van de Bolognacommuniqués voorbereidt, keurde volgende benchmark indicator goed (versie 12 februari 2010):

Percentage of those graduating in the EHEA (European Higher Education Area) that coming from the EHEA graduated in a country different from their origin or have spent a period abroad rendering credit for the programme they have completed.

De Raad Hoger Onderwijs vraagt zich af of 'to render' tot een eenduidige interpretatie zal leiden. Als dit betekent dat de credits door een buitenlandse instelling moeten worden afgeleverd, voorziet de raad problemen voor stages. De credits van studenten die stage lopen in het een buitenlands bedrijf, worden immers vaak uitgereikt door de thuisinstelling. Deze credits moeten ook mee kunnen tellen voor de berekening van de 20%.

De Raad Hoger Onderwijs begrijpt de keuze voor credits omdat deze meetbaar zijn en een houvast bieden in de berekening. De raad wijst er wel op dat deze keuze een aantal moeilijkheden met zich mee brengt, bijvoorbeeld bij studenten die stage lopen in een buitenlands bedrijf, zoals hierboven gesteld, maar ook voor het niveau van het doctoraat. Op dit niveau wordt immers niet met credits gewerkt.

De BFUG vertaalde de doelstelling voorlopig in de volgende onderdelen om tot een uniforme definitie te komen (versie 12 februari 2010):

<i>Mobility means physical mobility</i>	De Raad Hoger Onderwijs is het met de BFUG eens dat enkel fysieke mobiliteit mee kan tellen in het bereik van het streefcijfer van 20 %. De raad wijst er wel op dat verschillende vormen van mobiliteit, zoals fysieke en virtuele mobiliteit, elkaar dienen aan te vullen en te versterken.
<i>The measurement is a snapshot picture of the percentage of graduates having been mobile at a given time, i.e. 2012, 2015, 2018 and 2010.</i>	De Raad Hoger Onderwijs is het hiermee eens.

<i>Mobility is defined as outgoing mobility</i>	De raad betreurt dat uitwisselingen tussen regio's niet meetellen in de benchmark. Nochtans dragen uitwisselingen tussen bijvoorbeeld Vlaanderen en Wallonië ook bij tot een verbreding en verdieping van bepaalde competenties. De raad wijst er op dat inkomende en uitgaande mobiliteit in verhouding moeten zijn. De raad pleit ervoor deze gegevens ook op Europees niveau in de gaten te houden.
<i>Two types of mobility are being considered: degree mobility en credit mobility</i> <i><u>credit mobility</u>: a mobile student has gained at least one credit on returning to his/her home institution with the institution being aware that the student has been mobile. Credit mobility takes place within the programme the student is completing.</i>	De Raad Hoger Onderwijs beschouwt één credit als bijzonder weinig voor de beleving en verwerving van competenties. Hij beveelt aan om hier toch substantieel meer credits als minimum te nemen. Deze credits hoeven niet noodzakelijk aaneensluitend in het buitenland verworven te zijn. Hij gaat ervan uit dat de kwaliteit van de buitenlandse ervaring via het kwaliteitsbeleid van de instelling gegarandeerd wordt. De raad pleit er eveneens voor dat, als de Bolognalanden vasthouden aan het voorstel van 1 credit, de minister met het Vlaamse hogeronderwijsveld bekijkt of Vlaanderen voor zichzelf geen meer uitdagende targets kan hanteren, door de definiëring te verscherpen en meer dan één credit als minimum te hanteren.²⁰
<i><u>degree mobility</u>: a student has been awarded a degree in a country that is different from the one in which he/she has been awarded a qualification prior to the latest degree.</i>	De raad onderschrijft deze stelling.
<i><u>joint degrees</u> should be counted</i>	De raad merkt op dat joint degrees enkel kunnen meegeteld worden indien ze fysieke mobiliteit inhouden. De raad is ook van

²⁰

Cfr. ook Beleidsnota Onderwijs 2009-2014. O.D.2.9: *De Bologna-ministers onderschreven dit jaar in Leuven de doelstelling dat tegen 2020 20% van de afgestudeerden uit de Europese hogeronderwijsruimte een tijdje in het buitenland moeten hebben gestudeerd. Om die doelstelling te realiseren, is het aangewezen dat op het einde van het academiejaar 2015-2016 15% van de afgestudeerden in een initiële bachelor- of masteropleiding een buitenlandse leerervaring van minstens drie maanden bezit.*

	mening dat bi-diplomerings moet meegeteld worden
<i>All cycles of higher education are covered. However, during the third cycle only degree mobility is measured.</i>	Doordat op het doctoraatsniveau niet met credits wordt gewerkt, kiest de BFUG hier voor degree mobility. De Vlor wijst er echter op dat er hierdoor heel wat mobiliteit niet meetelt in de berekening van de 20%. Van een doctorandus verwacht men in heel wat gevallen dat hij ten minste 6 maanden aan een buitenlandse instelling heeft doorgebracht in functie van zijn doctoraatsonderzoek, ongeacht of dit leidt tot bi-diplomerings. Deze 6 maanden kunnen summatief verworven worden. De raad stelt voor dat nagedacht wordt over hoe deze mobiliteit ook kan meegerekend worden. Daarnaast moeten ook de credits die in het buitenland verworven worden in functie van de doctoraatsopleiding in aanmerking kunnen genomen worden.
<i>Regional spread: degree mobility is measured within the EHEA while credit mobility covers the EHEA and the other regions of the world.</i> <i>The origin of a mobile student is his/her country of previous education and/or residence. The nationality factor is not considered.</i>	De Raad Hoger Onderwijs schaaft zich achter deze beide definities.

9 Hoe mobiliteit stimuleren: aanbevelingen

Als de Europese hogeronderwijsruimte mobiliteit wil stimuleren, zullen er gerichte acties op touw gezet moeten worden. Mobiliteit is multidimensioneel. Heel wat aspecten spelen een rol in mobiliteit. Overheid en instellingen moeten daarom in de eerste plaats werk maken van een echt mobiliteitsbeleid, waarin zij aandacht besteden aan hun eigen rol en die van de studenten en het personeel. Uit de argumentatie hierboven blijkt dat nog heel wat obstakels een verhoging van de mobiliteit in de weg staan. Het is aan de overheid en de instellingen om deze drempels aan te pakken.

9.1 Een adequaat beleid

9.1.1 Internationaliseringsbeleid

Instellingen

Van instellingen en overheid wordt verwacht dat zij een internationaliseringsbeleid voeren waarin een degelijk mobiliteitsbeleid is ingebed. Mobiliteit maakt zo integraal deel uit van een structureel internationaliseringsbeleid.

Bij het uittekenen van haar internationaliserings- en mobiliteitsbeleid, betreft de instelling alle echelons van de organisatie. Dit vraagt een sterk management dat gelooft in internationalisering en mobiliteit en bereid is hierop in te zetten. Het is aan de instelling om een volwaardige internationaliseringscultuur in de instelling te introduceren. Het belang van internationalisation@home, waarbij gastprofessoren, virtuele internationale contacten, internationale samenwerkingsprojecten en -verbanden een rol spelen, is hierbij niet te onderschatten. Verschillende vormen van mobiliteit moeten elkaar ondersteunen en aanvullen. Het is belangrijk in te zien dat bijvoorbeeld virtuele mobiliteit een aanzet kan zijn naar latere effectieve, fysieke mobiliteit.

Het opzetten van een mobiliteitsbeleid dat integraal deel uitmaakt van het internationaliseringsbeleid, vraagt eveneens het vooropstellen van een aantal targets per instelling. Instellingen moeten streefcijfers vooropstellen en strategieën en acties bedenken om hieraan te voldoen. De raad is van mening dat voor instellingen ook gekozen kan worden voor een target van 20%. Het is belangrijk dat ook op instellingsniveau gestreefd wordt naar een evenwicht tussen inkomende en uitgaande mobiliteit. Contact met internationale studenten kan Vlaamse studenten aanzetten om zelf naar het buitenland te trekken. Een maximale integratie van internationale studenten in studie- en studentenleven is daarom aan te raden.

Overheid

Ook de overheid moet nadenken over haar beleid voor internationalisering en mobiliteit in het hoger onderwijs. De overheid moet alle mogelijke inspanningen leveren zodat instellingen hun internationaliserings- en mobiliteitstargets kunnen halen. Zij moet hiervoor de voorwaarden zo gunstig mogelijk maken.

De raad stelt voor dat ook op Europees niveau verder nagedacht wordt over een internationaliseringsbeleid waarvan het mobiliteitsbeleid integraal deel uitmaakt. De raad vraagt dat de overheid hiertegenover een adequate regelgeving en financiering stelt. Een evenwicht tussen inkomende en uitgaande mobiliteit moet ook op Europees niveau nagestreefd worden.

De raad beveelt de overheid en de instellingen eveneens aan om diepgaand onderzoek te verrichten naar de succesfactoren van de opleidingen die erin slagen om 20% van hun studenten naar het buitenland te sturen.

9.1.2 Informatieverstrekking

Verschillende onderzoeken geven aan dat studenten en hun ouders nog onvoldoende (goed) geïnformeerd zijn over internationalisering en de mogelijkheden van mobiliteit (cfr. onderzoek van de Bologna-experten, 2010). Het is aan overheid en instellingen om na te denken over de meest geschikte manieren om hen te informeren. Internationaliseringsdiensten van de instellingen spelen hierbij een grote rol, maar ook de invloed van de vakdocenten en de informatie die zij verstrekken, is essentieel.

De raad is positief over de oprichting van Flamenco vzw²¹, maar beveelt aan dat er nog meer actieve en doelgerichte promotie in binnenlandse en buitenlandse instellingen wordt gevoerd voor internationalisering en mobiliteit.

²¹ Vliir en Vlhora hebben een afzonderlijk agentschap opgericht voor internationalisering in het hoger onderwijs, onder de naam Flamenco vzw. Flamenco wil bijdragen aan de internationalisering van het hoger onderwijs door de inspanningen van de instellingen op dat

Aangezien studenten aangeven dat hun sociaal netwerk een doorslaggevende rol speelt in de beslissing om al dan niet naar het buitenland te vertrekken (cfr. onderzoek van de Bologna-experten, 2010), is het sensibiliseren van het sociale netwerk van de student essentieel. De activiteiten van de diensten internationalisering kunnen hieraan een bijdrage leveren. Maar ook de media en de manier waarop zij een buitenlandse ervaring voorstellen zijn belangrijk. De raad stelt voor om ook na te denken, onder meer op basis van goede praktijkvoorbeelden, over de manier waarop studenten die van een buitenlandse ervaring terugkeren (meer efficiënt) ingeschakeld kunnen worden in het informeren (en motiveren) van de anderen.

De raad merkt op dat studenten ook nood hebben aan adequate informatie over de vakken in de gastinstelling. Hij beveelt aan dat tenminste de ECTS-fiches in het Engels beschikbaar zijn. Op die manier kunnen studenten voor hun vertrek hun programma op een adequate manier samenstellen. Zij leren de taal van het gastland immers vaak pas ter plaatse.

9.1.3 Adequate gegevensverzameling

De overheid heeft de taak om alle relevante gegevens noodzakelijk voor de berekening van het streefcijfer van 20 % te verzamelen zonder dat dit een administratieve meerlast voor de instellingen betekent. De raad pleit voor een centrale gegevensverzameling in Vlaanderen. Deze gebeurt het best door de overheid, die daarvoor gebruik kan maken van de databank hoger onderwijs en de data die EPOS vzw jaarlijks verzamelt.²² De raad beveelt een combinatie van de twee databanken aan.

De raad is ook van mening dat het Statistisch Jaarboek, op basis van de hiervoor vermelde gegevens, een apart hoofdstuk moet wijden aan de internationalisering van het Vlaamse hoger onderwijs.

Ook op Europees niveau – en zeker in het kader van het behalen van het streefcijfer van 20% – is een adequate en correcte gegevensverzameling essentieel.

9.1.4 Visitatie en accreditatie

Als internationalisering en mobiliteit belangrijke factoren zijn van de hedendaagse maatschappij waarop alle opleidingen moeten inspelen, dan spreekt het voor zich dat internationalisering een prominentere plaats inneemt in visitatie en accreditatie dan vandaag het geval is. Internationalisering kan vandaag vrijblijvend aan bod komen in het zelfevaluatie-rapport en de visitatie. Vele opleidingen brengen dit succesvol aan en nemen de opmerkingen van de visitatiecommissie ter harte in verbetertrajecten. Dit gebeurt echter niet overal en niet in alle opleidingen. De Raad Hoger Onderwijs stelt daarom voor om in de toekomst internationalisering als een facet in de accreditatiekaders op te nemen. Op deze manier kunnen alle opleidingen nadenken over hun visie op internationalisering en hoe zij dit in de praktijk willen invullen. De NVAO werkt momenteel een nieuw accreditatiestelsel uit, waarin ook een instellingsaudit wordt opgenomen. De raad beveelt aan dat het

²² vlak te ondersteunen en door het Vlaamse hoger onderwijs duidelijk te positioneren op internationale fora.
EPOS vzw staat voor “Europese Programma's voor Onderwijs, Opleiding en Samenwerking”. EPOS vzw is het Nationaal Agentschap van Vlaanderen dat instaat voor het implementeren van het Europees Programma “Een Leven Lang Leren”. Daarnaast fungeert EPOS vzw ook het Vlaamse coördinatieagentschap voor een aantal andere programma's als Erasmus Mundus en Erasmus Belgica. Ook het Nationaal Europass Centrum maakt deel uit van EPOS vzw.

internationaliseringsbeleid hierin wordt opgenomen. De raad heeft in een eerder advies de complementariteit tussen de instellingsaudit en de opleidingsbeoordeling benadrukt.²³

Binnen deze visie moet ook mobiliteit een plaats innemen. Elke student moet de mogelijkheid krijgen om met een aantal internationaal gemerkte studiepunten af te studeren. Dit kan via een studie- of stageverblijf in het buitenland, maar ook via internationalisation@home. De raad pleit er voor dat zowel op het bachelor- als op het masterniveau, de opleidingen inspanningen leveren zodat deze internationale ervaring onder de vorm van een effectief studie- of stageverblijf in het buitenland gebeurt. Voor opleidingen die zich specifiek op internationalisering willen profileren, komt het bijzondere keurmerk dat momenteel door de NVAO wordt uitgewerkt, in aanmerking.

9.2 Adequate financiering

Als men de Bolognadoelstelling van 20% wil realiseren, betekent dit een substantiële verhoging van de mobiliteit. Dit kan enkel indien ook een substantiële verhoging van de financiering voorzien wordt. Voldoende structurele middelen moeten een goed doordacht mobiliteitsbeleid omkaderen.

Aangezien studenten aangeven dat het financiële aspect vaak een drempel is voor een buitenlandse ervaring (cfr. onderzoek van de Bologna experts, 2010), beveelt de raad in elk geval aan dat de overheid de kosten van een kort, middellang of lang buitenlands verblijf nauwlettend zou opvolgen. Vooral de hoge inschrijvingsgelden aan bepaalde universiteiten in de VS of Azië zijn vaak problematisch.

9.2.1 Structurele financiering van de instellingen

Van instellingen wordt verwacht dat zij internationalisering inbouwen in het curriculum van hun opleidingen. Het spreekt voor zich dat dit tijd, mensen en middelen vraagt. De Raad Hoger Onderwijs pleit daarom voor een degelijke structurele financiering van de instellingen die een uitgebalanceerd en doordacht internationaliseringsbeleid toelaat.

9.2.2 Europese kaderprogramma ‘Een Leven Lang Leren’

Het verdelingsmechanisme van de verschillende programma's binnen 'Een Leven Lang Leren' is gebaseerd op het aantal studenten in het hoger onderwijs en niet op het aantal studenten dat naar het buitenland vertrekt. Dit heeft een aantal perverse neveneffecten. Landen die minder studenten uitsturen, kunnen op die manier hogere en aantrekkelijkere beurzen geven. De Raad Hoger Onderwijs pleit voor een meer responsabiliserend mechanisme. Op die manier genieten landen die gerichte acties ondernemen om de mobiliteit te stimuleren, van bijkomende middelen.

Meer dan twintig jaar ervaring met Europese uitwisselingsprogramma's leert dat mobiliteit het meest succesvol is in opleidingen die deel uitmaken van netwerken op curriculumniveau. Deze kleinschalige netwerken waarbinnen zowel onderwijs, onderzoek als innovatie geïntegreerd kunnen worden, stimuleren de mobiliteit van studenten en docenten. Ook het aanduiden van voorkeupartnersinstellingen heeft een positief effect op mobiliteit. De Raad Hoger Onderwijs pleit er dan ook voor om binnen de structurele Europese middelen van het kaderprogramma een deel te voorzien voor administratieve kosten die het opzetten van dergelijke netwerken vereist. Deze middelen bestaan vandaag, maar zijn onvoldoende.

²³ Vlaamse Onderwijsraad. Raad Hoger Onderwijs. 15 december 2009. *Advies over NVAO-voorstel voor een nieuw accreditatiestelsel*.

De Raad Hoger Onderwijs wijst er op dat, als de Europese Unie mobiliteit belangrijk vindt en deze zelfs nog wil verhogen, zij ook hiervoor de nodige financiële ruimte moet voorzien.

9.2.3 Mobiliteitsfonds

Drempels die studentenmobiliteit beletten, zijn vaak financieel van aard. De studiefinanciering van het ene land is niet altijd aangepast aan de levensstandaard van het andere land. Om hieraan tegemoet te komen, stelt de Raad Hoger Onderwijs voor om in de Europese hogeronderwijsruimte een mobiliteitsfonds op te richten. Dit fonds moet de verschillen en evenwichten zowel op microniveau (de studenten) als op macroniveau (de landen) compenseren. Een dergelijk fonds heeft volgende doelstellingen:

- Het compenseren van studie- en leefkostverschillen zodat studenten vrij hun bestemming kunnen kiezen, zonder zich zorgen te moeten maken of hun beurs wel voldoende hun kosten zou dekken in hun favoriete land van bestemming. Deze compensatie moet dus een vrije keuze voor alle studenten garanderen en mobiliteit mogelijk maken tussen landen met grote verschillen in kosten;
- Het compenseren van kosten die ontstaan uit onevenwichtige mobiliteitsstromen tussen landen die veel studenten ontvangen en landen die veel studenten uitsenden.

Alle Bolognalanden spijzen het fonds. Landen die meer studenten uitsenden, moeten meer bijdragen aan het fonds, landen die meer studenten ontvangen, kunnen een bijdrage ontvangen uit het fonds. Armere landen kunnen een korting krijgen. Om het braindrain probleem van Oost naar West tegen te gaan, moet er via het fonds aan capaciteitsopbouw worden gedaan. Een dergelijk fonds kan bijdragen aan de stabilisering van Europa. Het is complementair aan de bestaande mobiliteitsbeurzen.

9.2.4 Meeneembaarheid van studiefinanciering

De Raad Hoger Onderwijs is verheugd dat de internationale meeneembaarheid van de studiebeurzen al heel erg versoepeld is. Hij besprak deze regeling reeds in zijn advies over de randvoorwaarden voor internationale mobiliteit van 2008.

Het Vlaamse studiefinancieringsdecreet (8 juni 2007) maakt studiebeurzen onbeperkt meeneembaar in het kader van horizontale mobiliteit, zowel binnen als buiten de Europese hogeronderwijsruimte. In het kader van verticale mobiliteit binnen de Europese hogeronderwijsruimte zijn studiebeurzen onbeperkt meeneembaar indien de gevolgde opleiding, of de instelling die ze inricht, erkend is en leidt tot een erkend diploma. De raad vindt deze Vlaamse regeling een voorbeeld voor de andere landen van de Europese hogeronderwijsruimte.

Buiten de Europese hogeronderwijsruimte zijn studiebeurzen in het kader van verticale mobiliteit enkel meeneembaar indien er (als bijkomende voorwaarde) voor de te volgen opleiding geen gelijkwaardige opleiding bestaat in Vlaanderen. Aangezien mondiale mobiliteit gestimuleerd moet worden en het als beursstudent niet evident is om een studieverblijf buiten de Europese hogeronderwijsruimte te bekostigen, is de raad er voorstander van een versoepeling van de decretale voorwaarden voor meeneembaarheid van studiebeurzen in het kader van verticale mobiliteit buiten de Europese hogeronderwijsruimte. Meer bepaald is de raad van mening dat de regeling voor verticale mobiliteit binnen en buiten de Europese hogeronderwijsruimte geharmoniseerd moet worden. Studenten moeten met andere woorden hun studiebeurs ook kunnen meenemen indien ze een erkende opleiding die leidt tot een erkend diploma, volgen buiten de Europese

hogeronderwijsruimte. De raad vraagt decretaal te garanderen dat, indien de buitenlandse opleiding ter plaatse het niveau van bachelor of master heeft en een vergelijkbaar kwaliteitszorgsysteem als het Vlaamse heeft doorlopen (bijvoorbeeld via een kwaliteitszorgagentschap aangesloten bij ENQA voor Europese opleidingen), het diploma ook automatisch in Vlaanderen zou erkend worden als een bachelor of master, zonder bijkomende erkenningsprocedure.

9.2.5 Degressieve beurzen

In de loop der jaren werd de degressiviteit van mobiliteitsbeurzen teruggeschroefd omdat dit een behoorlijke administratieve meerlast betekende. De raad stelt echter voor om opnieuw te werken met meer degressieve beurzen. Zowel wat de beurzen van de Europese Commissie betreft, als de matching funding van de Vlaamse overheid. Op die manier kunnen de middelen op een meer adequate manier verdeeld worden. De administratieve meerkost moet kunnen worden opgevangen door de huidige ICT-mogelijkheden.

9.2.6 Bijkomende beurzen in het kader van instellingsakkoorden

Wanneer een student naar het buitenland vertrekt via een instellingsakkoord (dus niet in het kader van een Erasmusprogramma), wordt het inschrijvingsgeld aan de buitenlandse instelling vaak kwijtgescholden. Maar de dikwijls hoge leef- en studiekosten zijn volledig ten laste van de student. Daardoor kunnen veel studenten, en vooral studenten met een zwakkere socio-economische achtergrond, onmogelijk gebruik maken van dergelijke instellingsakkoorden. De raad merkte dit al op in zijn advies van 2008 over de randvoorwaarden voor internationale mobiliteit.

De raad pleit ervoor dat de Vlaamse overheid voor dergelijke instellingsakkoorden een systeem van sociale correcties opzet, door bijvoorbeeld een soort van Erasmusbeurs. Dit zou instellingen ook aanmoedigen om meer akkoorden af te sluiten. Ook het bedrijfsleven kan hieraan een bijdrage leveren. Dit kan eveneens een aanvulling zijn voor studenten die een stage volgen of studeren en werken combineren.

9.3 Sociale randvoorwaarden

De Raad Hoger Onderwijs pleit voor een geïntegreerd sociaal model dat inkomende studenten opvangt, maar ook aandacht besteedt aan de ondersteuning vooraf (dus vooraleer de student naar Vlaanderen komt). Deze moet minimaal gericht zijn op verwelkoming, onthaal, wegwijs maken en bekend maken in het buitenland van de mogelijkheden die Vlaanderen te bieden heeft. De raad pleit voor een afstemming tussen de activiteiten van de instelling en de sociale voorzieningen en vraagt de overheid hiermee rekening te houden in de herziening van het decreet over de studentenvoorzieningen.

De raad wijst erop dat, als mobiliteit gestimuleerd wordt, er ook moet nagedacht worden over de randvoorwaarden. Zo is er het probleem van de huisvesting. Het is moeilijk om voor korte periodes kamers te vinden. Het onderhouden van een dialoog met de privémarkt is daarom noodzakelijk.

Studentenvoorzieningen kunnen een oplossing bieden voor een ontoereikende beurs uit het thuisland. De Raad Hoger Onderwijs pleit er voor dat alle (sociale) voorzieningen van een instelling ook toegankelijk zijn voor buitenlandse studenten. Hij vraagt de overheid dit bij de herziening van het decreet over de studentenvoorzieningen mee te nemen. De

toegankelijkheid van een goed werkende jobdienst die ook aandacht besteedt aan buitenlandse studenten is hierbij essentieel.

De Raad Hoger Onderwijs is er van overtuigd dat het Vlaamse model van sociale randvoorwaarden als voorbeeld kan dienen voor de andere landen van de Europese hogeronderwijsruimte. De raad vindt een maximum van 20 uur per week studentenarbeid voor studenten van buiten de Europese Unie, redelijk. Buitenlandse studenten moeten in staat zijn om, binnen redelijke grenzen, een deel van de middelen voor hun leef- en studiekost te verwerven.

9.4 Academische randvoorwaarden

Studenten rapporteren academische barrières die hun beslissing om in het buitenland te studeren, hypothekeren (cfr. onderzoek van de Bologna-experten, 2010). In zijn advies van 11 maart 2008, lijstte de Raad Hoger Onderwijs ook nog een aantal academische randvoorwaarden op die moeten vervuld zijn om internationale mobiliteit te stimuleren. Deze zijn nog steeds actueel.

9.4.1 Academische flexibiliteit

Studenten moeten in het buitenland ook opleidingsonderdelen of stages kunnen volgen die hier niet in het curriculum zijn opgenomen. Dit is immers een meerwaarde van de buitenlandse ervaring. Het is dan ook best hiermee op een flexibele manier om te gaan. Dit gebeurt vandaag in lang niet alle opleidingen.

De raad merkt bijkomend op dat als men de inkomende (mondiale) mobiliteit wil verhogen, men creatiever met bestaande academische opleidingsschema's moet omspringen. Kortere verblijven, ook in het kader van de doctoraatsopleiding, worden meer en meer belangrijk. Het voordeel van deze kortere verblijven is ook dat zij de 'brain drain' niet noodzakelijk stimuleren, wat langere verblijven wel doen. Daarnaast moet ook gedacht worden aan sandwichdoctoraten en masters in partnerschappen.

9.4.2 Adequate structuren

De invoering van de BaMa-structuur in de Bolognalanden had als doelstelling internationale uitwisseling te stimuleren. De mastercirculatie is binnen Europa (en Vlaanderen) echter nog niet echt op gang gekomen. Instellingen en overheid moeten studenten hierover beter informeren.

De specifieke structuur van de BaMa biedt mogelijkheden voor mobiliteit, maar heeft ook een aantal beperkende effecten op mobiliteit. In de eenjarige master in Vlaanderen moet de masterproef bijvoorbeeld op een jaar afgelegd worden. Opleidingen moeten dan creatief omspringen met mobiliteitsvensters.

In het derde jaar van de professionele bachelor wordt meestal een stage georganiseerd, waardoor het voor een student ook moeilijker wordt om naar het buitenland te trekken. Het is noodzakelijk deze studenten te stimuleren om hun stage in het buitenland te doen. Instellingen moeten hiervoor de nodige voorzieningen treffen.

9.4.3 Adequate begeleiding

Een student moet begeleid worden in de voorbereiding van zijn buitenlandse ervaring. Deze begeleiding wordt nog niet altijd in alle instellingen geboden. Ook in de ontvangende

instelling moet men academische ondersteuning voorzien (bijvoorbeeld voor nieuwe werken en evaluatievormen). Vooraleer studenten naar het buitenland vertrekken, moeten zij een specifieke administratieve procedure doorlopen. Vaak hebben zij daar ook begeleiding bij nodig.

De vrees voor studieduurverlenging wordt door heel wat studenten naar voren geschoven als een reële drempel voor een buitenlands studieverblijf (cfr. onderzoek Bologna-experten, 2010). Instellingen hebben de taak om studenten zo goed mogelijk voor te bereiden op een dergelijke internationale ervaring om aldus de slaagkansen van de student niet te hypothekeren. Zij moeten deze drempel ook bespreekbaar maken.

9.4.4 Goede vreemdetalenkennis

Vreemdetalenkennis is onontbeerlijk in het kader van mobiliteit. Studenten schoven dit als één van de grote drempels naar voren in de studie van de Bologna experts (2010). Studenten die naar het buitenland vertrekken, moeten de taal van het land van bestemming kunnen leren voor ze vertrekken. Het uitwerken van een adequaat aanbod is dus noodzakelijk. Dit aanbod kan extra-curriculair zijn, maar het is eveneens belangrijk om structureel meer aandacht te besteden aan vreemde talen in de opleiding.

Voor het aantrekken van meer buitenlandse studenten naar Vlaanderen, pleitte de raad eerder voor een beperkte aanpassing van de taalregeling hoger onderwijs.²⁴ Daarnaast blijft het uiteraard belangrijk om taalcursussen Nederlands voor buitenlandse studenten te garanderen.

9.4.5 Transparante afspraken over erkenning

Wanneer studenten naar het buitenland vertrekken in het kader van een Erasmusuitwisseling, is het belangrijk dat een transparante procedure wordt gevolgd. De ECTS-fiche is de basis voor de vergelijking van de opleidingsonderdelen. De Raad Hoger Onderwijs pleit voor meer geïntegreerde curricula, betere internationale afspraken en een zekere flexibiliteit in het vergelijken van inhoud. In Vlaanderen stellen zich hierbij minder problemen, maar andere landen uit de Bolognaruimte kunnen hiervan leren. Om curricula te kunnen vergelijken is trouwens de definiëring van de beoogde leeruitkomsten (*learning outcomes*) onontbeerlijk. Het is belangrijk dat opleidingen binnen de Europese hogeronderwijsruimte hier werk van maken.

Het is eveneens belangrijk dat, voor het vertrek, een sluitende *learning agreement* wordt afgesloten, waarbij studenten op voorhand weten welke opleidingsonderdelen in aanmerking komen in de ontvangende instelling.

9.5 Specifieke aandachtspunten

9.5.1 Kansengroepen

Zoals eerder aangegeven, nemen kansengroepen minder deel aan internationale mobiliteit. Dit heeft onder meer te maken met de financiële aspecten van een buitenlands verblijf. De raad beveelt daarom aan om de mobiliteit van kansengroepen financieel te stimuleren, buiten de reguliere financiering. Daarnaast stelt de raad voor om te werken met meer

²⁴ Vlaamse Onderwijsraad. Raad Hoger Onderwijs. 11 maart 2008. Advies over de taalregeling hoger onderwijs. De studentengeleding herbekijkt binnenkort het minderheidsstandpunt dat zij hierbij heeft ingenomen.

degressieve beurzen (cfr. *supra*, adequate financiering). Studenten die het financieel moeilijk hebben, krijgen zo een groter beursbedrag.

Doelgroepstudenten volgen vaak een professionele bachelor, waarin praktijk en stage studenten soms weerhouden van een buitenlandse studie-ervaring. Ook het mogelijk effect van een studieverblijf in het buitenland op het behalen van credits en een eventuele studieduurverlenging, is voor kansengroepen een bijkomende belemmering.

Studieduurverlenging heeft immers zware financiële gevolgen. Instellingen moeten deze problematiek ook bespreekbaar maken en kansengroepen hierover aanspreken. Het gebrek aan gerichte informatie voor ouders en zogenaamde kansengroepen vormt een belangrijke hinderpaal. Deze groepen zijn immers vaak moeilijk bereikbaar. Instellingen en overheid hebben hierin een gedeelde verantwoordelijkheid.

Nochtans zouden deze kansengroepen extra gestimuleerd moeten worden om in het buitenland te studeren. Als een internationale ervaring de kansen op de arbeidsmarkt verhogen, dan is het voor hen extra aantrekkelijk om naar het buitenland te vertrekken. Mobiliteit mag niet beperkt blijven tot de sociaal-ecomisch bevoorrechte of de excellente studenten. Een buitenlandse ervaring, waarbij de student zich effectief naar het buitenland verplaatst, moet het streefdoel zijn voor elke student en een uitgangspunt bij elke curriculumontwikkeling en -hervorming. De Raad Hoger Onderwijs stelt daarom voor dat het internationaliseringsbeleid ook een buitenlandse ervaring voor kansengroepen zou ondersteunen en hiervoor de nodige stimulansen zou voorzien, ook financieel.

Specifieke kansengroepen hebben specifieke behoeftes. Studenten met een functiebeperking hebben bijvoorbeeld nood aan een goede (digitale) toegankelijkheid of doventolken. De raad pleit er voor dat instellingen bij het afsluiten van bilaterale akkoorden hier aandacht aan zouden besteden. Hij beveelt de overheid ook aan na te gaan wat de specifieke noden van de verschillende kansengroepen in het buitenland zijn, wat de precieze meerkost hiervan is en hoe dit opgelost kan worden.

9.5.2 Stages

Stages zijn een belangrijk deel van veel opleidingen, zowel professionele als academische opleidingen. Het is niet altijd eenvoudig om studenten te overhalen een buitenlandse stage te volgen. De raad beveelt daarom aan om buitenlandse stages financieel aan te moedigen. Het is ook niet altijd evident om een buitenlandse stageplaats te vinden. Daarom moeten opleidingen netwerken uitwerken met de bedrijvenwereld, zowel lokaal als internationaal. Lokale bedrijven hebben immers ook vaak internationale contacten die in het kader van een stage kunnen ingeschakeld worden. Programma's als Leonardo leveren uiteraard ook interessante netwerken aan.

Stages spelen een belangrijke economische rol in de netwerking in de industrie en het bedrijfsleven. Stages zijn ook belangrijk voor de overgang naar de arbeidsmarkt en leveren een bijdrage aan het opzetten van een netwerk. Het is echter belangrijk dat, als studenten naar het buitenland vertrekken voor een stage, ze daar ook contact hebben met een hogeronderwijsinstelling. Studenten kunnen daar dan ook een netwerk opbouwen. Deze buitenlandse hogeronderwijsinstelling kan dan ook ingeschakeld worden in het assessment van de stage.

De raad merkt op dat, wanneer de student stage loopt in een buitenlandse organisatie (bijvoorbeeld een bedrijf of een non-profit organisatie), de credits verleend worden door de thuisinstelling. Er is dus geen sprake van creditoverdracht, terwijl er toch een internationale fysieke uitwisseling plaatsvond die ook aanleiding gaf tot het verdiepen en verbreden van

competenties. De raad stelt voor om ook deze mobiliteit te valoriseren indien er een duidelijke vorm van assesment door de buitenlandse stageplaats aan gekoppeld werd. Op die manier kunnen stages ook meetellen in de berekening van het streefcijfer van 20% in de Europese hogeronderwijsruimte.

10 Conclusie

De Raad Hoger Onderwijs geeft in dit advies zijn visie op de manier waarop studentenmobiliteit gestimuleerd kan worden. Hij doet hiervoor een aantal aanbevelingen. Hij beklemtoont in dit advies ook het belang van de inbedding van een echt mobiliteitsbeleid in een gedragen internationaliseringsbeleid, zowel op het niveau van de instelling, als op het niveau van de overheid. Kwaliteitszorg is hierbij een belangrijk aandachtspunt. Het is immers essentieel dat de buitenlandse ervaring kwaliteitsvol is.

De raad hoopt dat de overheid een aantal van zijn aanbevelingen zal meenemen als Raadsaanbevelingen voor mobiliteit in het kader van het Belgisch voorzitterschap van Europa.

De raad merkt bovendien op dat in het HBO5 ook aandacht zal besteed moeten worden aan internationalisering en mobiliteit. Een heel aantal van de principes en aanbevelingen die in dit advies aan de orde zijn, gelden eveneens voor het HBO5. Instellingen hoger onderwijs die HBO5 aanbieden en werken aan hun internationaliseringsbeleid, nemen HBO5 hier uiteraard in mee. Internationalisering en mobiliteit in het kader van HBO5, hebben echter ook nog een aantal specifieke aandachtspunten. De Vlor zal hieraan in de toekomst ook aandacht besteden.

Dit advies focust op studentenmobiliteit. De raad vindt docentenmobiliteit echter ook heel erg belangrijk. Vooral de wisselwerking en mogelijke beïnvloeding van de twee kunnen volgens hem ook een stimulans voor internationalisering betekenen. Hij plant in een volgend advies na te denken over docentenmobiliteit.

De Raad Hoger Onderwijs volgt het Bolognaproces al jaren met de grootste aandacht. Hij heeft over de meeste communiqués een gedetailleerd advies uitgebracht. Internationalisering en mobiliteit vindt de raad heel erg belangrijk. Hij stelt echter vast dat heel wat gremia in Vlaanderen zich buigen over deze problematiek. Hij stelt ook heel wat overlap in de besprekingen voor. De raad pleit daarom voor een betere afstemming van de werkzaamheden en minder versnippering. De raad zal in het begin van het volgend academiejaar het initiatief nemen om met de andere betrokken organen te overleggen over een mogelijke taakverdeling.

Isabelle De Ridder
secretaris

Johan Veeckman
voorzitter